

ПАИСИЙ ХИЛЕНДАРСКИ

СЛАВЯНОБЪЛГАРСКА ИСТОРИЯ

ПАИСИЙ ХИЛЕНДАРСКИ СЛАВЯНОБЪЛГАРСКА ИСТОРИЯ

*Текстът е предаден на съвременен книжовен език по зографски ръкопис,
обнародван от проф. Йордан Иванов:
История салвеноболгарская, собрана и нареждана Паисием иеромонахом...
Стъпки за печат по първообраз Йорд. Иванов, София, 1914.*

ПОЛЗАТА ОТ ИСТОРИЯТА

Да се познават случилите се по-рано в тоя свят неща и делата на ония, които са живеели на земята, е не само полезно, но и твърде потребно, любомъдри читателю. Ако навикнеш да прочиташ често тия неща, ще се обогатиш с разум, не ще бъдеш много неизкусен и ще отговаряш на малките деца и простите хора, когато при случай те запитат за станалите по-рано в света деяния от черковната и гражданска история. И не по-малко ще се срамуваш, когато не можеш да отговориш за тях.

Отгде ще можеш да добиеш тия знания, ако не от ония, които писаха историята на този свят и които при все че не са живели дълго време, защото никому не се дарява дълъг живот, за дълго време оставиха писания за тия неща. Сами от себе си да се научим не можем, защото кратки са дните на нашия живот на земята. Затова с четене на старите летописи и с чуждото умение трябва да попълним недостатъчността на нашите години за обогатяване на разума.

Искаш ли да седиш у дома си и да узнаеш без много трудно и опасно пътуване миналото на всички царства на тоя свят и ставащите сега събития в тях и да употребиш тия знания за умна наслада и плоза за себе си и за другите, чети историята! Искаш ли да видиш като на театър играта на тоя свят, промяната и гибелта на големи царства и царе и непостоянството на тяхното блаполучие, как господстващите и гордеещите се между народите племена, силни и непобедими в битките, славни и почитани от всички, внезапно отслабваха, смиряваха се, упадаха, загиваха, изчезваха - чети историята и като познаеш от нея суетата на този свят, научи са де то презираш. Историята дава разум не само на всеки човек, за да управлява себе си или своя дом, на и на големите владетели за добро властуване: как могат да държат дадените им от бога поданици в страх божи, в послушание, тишина, правда и благочестие, как да укротяват и изкореняват бунтовниците, как да се опълчват против външните врагове във войните, как да ги победят и сключат мир. Виж колко голяма е ползата от историята. Накратко това е заявил Василий, источният кесар, на своя син Лъв Премъдри. Съветайки го, каза: "Не преставай - рече - да четеш историята на древните. Защото там без труд ще намериш онова, за което други много са се трудили. От тях ще узнаеш добродетелите на добрите и законопрестъпленията на злите, ще познаеш превратностите на човешкия живот и обратите на благополучието в него, и непостоянството в този свят, и как и велики държави клонят към падение. Ще размислиш и ще видиш наказанието на злите и наградата на добрите. От тях се пази!"

Дивни са присъдите на бога, неизследима е бездната на неговите съвети за управлението на тоя свят и за промисъла, с който управлява царствата на тоя свят - раздава ги, променя, пренася и когато иска, погубва и пак възстановява. Понякога ни се струва, като че не се грижи за нас, като че ни е пренебрегнал с безкрайна забраво, но не е така. Може в летописите

и историите на евреите да се узнае как много пъти ги предаваше в плен и запустение и пак ги събираше и закрепваше в тяхното царство, както и сега се вижда от упадъка на източното гръцко и българско царство. И струва ни се, че не окончателно бе отхвърлено и забравено от бога. Но кой ще постигне ума господен или кой ще последва неговите съвети, за да възстанови пак и събере разпръснатите и изцери съкрушените? Това знае само бог със своите свети присъди.

СЛАВЯНОБЪЛГАРСКА ИСТОРИЯ

ЗА БЪЛГАРСКИЯ НАРОД, ЦАРЕ И СВЕТИИ И ЗА ВСИЧКИ БЪЛГАРСКИ ДЕЯНИЯ И СЪБИТИЯ. СЪБРА И НАРЕДИ ПАИСИЙ ЙЕРОМОНАХ, КОЙТО ЖИВЕЕШЕ В СВЕТА ГОРА АТОНСКА И БЕШЕ ДОШЪЛ ТАМ ОТ САМОКОВСКАТА ЕПАРХИЯ В 1745 ГОДИНА. А СЪБРА ТАЗИ ИСТОРИЯ В 1762 ГОДИНА ЗА ПОЛЗА НА БЪЛГАРСКИЯ РОД.

ПРЕДИСЛОВИЕ КЪМ ОНИЯ, КОИТО ЖЕЛАЯТ ДА ПРОЧЕТАТ И ЧУЯТ НАПИСАНОТО В ТАЯ ИСТОРИЯ

Внимавайте вие, читатели и слушатели, роде български, които обичате и имате присърце своя род и своето българско отечество и желаете да разберете и знаете известното за своя български род и за вашите бащи, прадеди и царе, патриарси и светии как изпърво са живели и прекарвали. За вас е потребно и полезно да знаете известното за делата на вашите бащи, както знаят всички други племена и народи своя род и език, имат история и всеки грамотен от тях знае, разказва и се гордее със своя род и език.

Така и аз ви написах подред това, което е известно за вашия род и език. Четете и знайте, за да не бивате подигравани и укорявани от други племена и народи. Твърде много обикнах българския род и отечество и много труд употребих да събирам от различни книги и истории, докато събрах и обединих историята на българския род в тая книжчица за ваша полза и похвала. Написах я за вас, които обичате своя род и българското отечество и обичате да знете за своя род и език. Преписвайте тая историйца и платете, нека ви я препишат, които умеят да пишат, и пазете я да не изчезне!

Но някои не обичат да знаят за своя български род, а се обръщат към чужда култура и чужд език и не се грижат за своя български език, но се учат да четат и говорят по гръцки и се срамуват да се нарекат българи. О неразумни и юроде! Защо се срамуваш да се наречеш българин и не четеш, и не говориш на своя език? Или българите не са имали царство и държава? Толкова години са царували и са били славни и трочути по цялата земя и много пъти са взимали данък от силни римляни и от мъдри гърци. И царе, и крале са им давали своите царски дъщери за съпруги, за да имат мир и любов с българските царе. От целия славянски род най-славни са били българите, първо те са се нарекли царе, първо те са имали патриарх, първо те са се кръстили, най-много земя те завладели. Така от целия славянски род били най-силни и най-почитани и първите славянски светци и просияли от българския род и език, както и за това подред написах в тая история. И за това българите имат свидетелство от много истории, защото всичко е истина за българите, както вече и споменах.

Но поради що ти, глупави човече, се срамуваш от своя род и се влачиш по чужд език? Но, рече, гърците са по-мъдри и по-културни, а българите са прости и глупави и нямат изтънчени думи. Затова, казва, по-добре да се присъединим към гърците. Но виж, неразумни,

от гърците има много народи по-мъдри и по-славни. Остава ли някой грък своя език и учение и род, както ти, безумни, оставяш и нямаш никакви придобивки от гръцката мъдрост и изтънченост? Ти, българино, не се мами, знай своя род и език и се учи на своя език! По-добра е българската простота и незлобливост. Простите българи в своя дом приемат и гощават всекиго и даряват милостина на ония, които просят от тях. А мъдрите и културни (гърци) никак не правят това, но и отнемат от простите и грабят несправедливо и повече грях, а не полза ще получат от своята мъдрост и култура. Или се срамуваш от своя род и език пред учените и търговците и славните на земята, защото българите са прости и няма от тях много търговци и грамотни, и вещи, и знаменити на земята в днешно време, но повечето от тях са прости орачи, копачи, овчари и прости занаятчии? Аз ще ти отговоря накратко за това. От Адама до Давида и праведния Йоаким, Йосиф годеник (на света Богородица), колкото праведни и свети пророци и патриарси имаше и се нарекоха велики на земята и пред бога, никой от тях не беше търговец или прехитър и горделив човек, както сегашните хитреци които ти имаш на почит и им се чудиш и се влачиш по техния език и обичай. Но всички тия праведни праотци са били земеделци и овчари и били богати с добитък и земни плодове, и били прости и незлобливи на земята. И самият Христос слезе и заживя в дома на простия и бедния Йосиф. Виж как бог обича повече простите и незлобливи орачи и овчари и най-първо тях е възлюбил и прославил на земята, а ти се срамуваш, защото българите са прости и неизкусни, и овчари, и орачи, оставяш своя род и език, хвалиш чуждия език и се влачиш по техния обичай.

Аз видях, че много българи постъпват така и отиват по чужди език и обичай, а своя хулят. Затова тук написах за ония отцегугатели, които не обичат своя род и език; а за вас, които обичате да знаете и слушате своя род и език, написах да знаете, че нашите български царе, патриарси и архиереи не са били без летописни книги и кондики. Толкова години са царували и господствували на земята и са имали царски истории и архиерейски кондики, знания за всичко и за много български светци, жития и служби. Но в онова време не е имало славянски печатници, а хората от небрежност не преписвали. На малко места се намирили такива книги. А когато турците заели българската земя ненадейно, те погазили и изгорили черквите, манастирите, царските и архиерейските дворци. В това време хората бягали от турския страх и ужас само да запазят своя живот и в това люто време загинали ония царски истории и кондики за българските патриарси и архиереи и на много светци житията и службите. И днес няма тия летописни книги, които са били пространно написани за нашия народ и за българските царе.

Аз прочетох много и премного книги и много време търсих прилежно, но никак не можах да намеря. В много ръкописи и печатни истории по малко, рядко и накратко се намира. Някой си Маврубир, латинец, превел от гръцки една кратка история за българските царе, но съвсем кратко - едва се намериха техните имена и кой след кого е царувал. Самият този Маврубир е написал: "Така казват гърците поради завистта и ненавистта, която имали към българите. Не са описали храбрите постъпки и славните дела на българския народ и царе, накратко и противното писали, както им било удобно, за да не се срамуват, че българите много пъти са ги побеждавали и са взимали от тях данък." От този Маврубир и от много други истории събрах за много време същественото, по-разпространих и съставих тази история. При все че се намира в много книги по малко и накратко писано за българите, но не може всеки човек да има тия книги, да ги чете и да ги помни, затова разсъдих и събрах всичко в едно.

ИСТОРИЧЕСКО СЪБРАНИЕ ЗА БЪЛГАРСКИЯ НАРОД

Изпърво откъде са произлезли (българите), понеже ни се случи много пъти да прочитаме

различни ръкописни и печатни истории, които русите и московците да издали отделно за славянския род: откъде са повели своето племе и после как се отделили от тях българите и дошли, та се заселили в българската земя.

Когато бог потопил при Ноя целия човешки род, останали само Ной и тримата му синове - Сим, Хам и Афет. И излезли от ковчега с баща си Ноя и четирите свой жени. Всички, които останаха след потопа, били осем души. Ной видял, че целият човешки род на земята е загинал, разбрал, че бог иска от неговото семе и род отново да напълни земята с човешки род, и се зарадвал много, че ще остане славна и незабравима неговата памет на земята довека. Повикал тримата си синове Сим, Хам и Афет и им разделил на три части цялата земя. Когато се умножат на земята техните синове и внуци, да знаят кои племена в коя страна и земя да се заселят. На Сим, първия си син, заповядал да се засели със своето потомство в първата част на земята, Азия. Това е източната земя. В нея се намират раят Едем и Ерусалим, държи докъм Цариград. На втория си син Хам заповядал да се засели в Африка. Това е южната земя. В нея се намират Египет и фараонският народ. На третия син Афет заповядал да се засели в Европа. Това е западната и северната земя. В нея се намират Цариград, Москов, Беч, Рим, Брандибур и целият славянски род. Това заповядал Ной на своите синове и им разделил на три части цялата земя. И оставил им строга заповед да не би синовете му да престъпят това.

Когато изминаха от потопа 529 години, Симовите, Хамовите и Афетовите синове и внуци се умножили и говорили един език. Издигнал се някой си Нефрот от Хамовото племе. Той бил мъдър звездоброец и бил най-силен в онова време между всички хора на земята. Той бил първият цар и мъчител на земята. Съградил град Вавилон и царувал в него. Почнал да обръща среброто и златото в пари и грошове, да вдига войска и да създава война и грабеж на земята. Този богопротивен Неврот изпърво събрал своите хора, що били на земята, и им рекъл: "Да започнем стълп (кула) на земята, да е висок до небесата. Ако стане пак потоп или огън на земята, да не може бог да ни погуби, както погуби първите хора на земята." Така замислил този Неврот богопротивно дело. И послушали го всички хора и започнали да правят стълп. Трудили се четиридесет години и го издигнали високо до облаците. И едни падали от силен вятър и се пребивали, а други умирали от слънце и от студ. И падала тая сграда от вятъра и ги убивала, и безброй човеци загинали в това дело. Но Неврот не се отказвал от своето намерение и искал да изида тоя стълп до небесата. Но милосърдният бог видял как човешкото безумие и измама се трудят залудо и им забранил - да не се богопротивят и да не се мамят напразно. Там разделил езиците им на седемдесет и два, а те всички забравили първия си език и не си разбирали един другиму кой що говори, забъркали се и изоставили да правят оня стълп.

И разделили се езиците на Симовото племе на 15, на Хамовото племе - на 32 езика. Ной проклетел това племе. То се било най-много размножило, от него произлезли най-мръсните народи и езици. Афетовото племе се разделило на 15 езика. И така от ония езици по божие повеление, както бил заповядал праведният Ной на своите синове, тръгнало Симовото племе и останали в Азия, а Хамовото племе в Африка, но били много, от тях останали и в Азия и се умножили на 37 царства, но били малки. Сетне евреите ги изстребили. Исус Навин е от тая земя. И наследили евреите земята Ханан според писанието, победили аморейския цар Сион и васанския цар Ога и цялото Хананско царство. Ханан бил Хамов син, неговото племе се наричало ханани. То било най-проклетото между всички племена на земята. От него произхождали седем народа, тук били и циганите. Тия седем народа разделени на 37 царства, победили и изгонили евреите и взели от тях Палестина и Ерусалим. Бог обещал тая земя отначало на Аврам и я дал после на евреите - евреите са от Симовия род. Евер не послушал Неврота, неговият дом и синовете му не отишли да помагат на Неврота за онзи стълп. Евер се боял от бога и в неговия дом само останал онзи пръв и стар език. Аврам бил от неговия род, по неговото име Евер се нарекли евреите и еврейският народ до днес. Афетовото племе

се разделило на 15 народа. Всички тия народи преминали Черно и Бяло море и се населили в земята Еворпа.

Афет имал един син, наричали го Мосхос. На Неговото племе и род се паднал и от него се отделил нашият славянски език и се наричал Мосхосов род и език. Тоя род и език отишъл на север, гдето е сега Московската земя, и по онзи свой прадед Мосхос нарекли Москва реката, гдето най-напред се заселили, а по нея и селището. После постепенно го превърнали в град, там поставили царския престол и поради това всички се нарекли московци - и до днес. В Московската земя има една страна, нарича се Скандавия. Както се разпръснали най-напред, ония, които били в тая страна, нарекли ги скандавлани. Тия скандавлани след много години и време, като се умножили в оная земя, дигнали се от нея, отишли на запад и намерили там земя покрай Окиан-море. Това море се нарича Балтско и Помариско. И се заселили тия скандавлани там покрай Брандибур, а по това име сандавлани после нарекли тоя род славяни - и до днес. Ония, които останали там, се зоват славяни. Кръстили ги свети Кирил и Методий и заради тях нарекли нашите книги и целия род и език славянски род. Те говорят славянски език най-правилно и най-чисто и говорят много думи, подобни на българските, но сега държат римска вяра и воюват на страната на немския цар. Римляните ги подчинили под властта и вярата на папата. Тия славяни са от един род и език с българите. Когато се населили в оная земя край немците и брандебурите, по едно време се подигнал много народ от тях и отишли пак в Московската земя, но москалите и русите не ги пуснали в своята земя и станала голяма война и бран. Тук във войната славяните победили, отново влезли в оная земя и се заселили край голямата река Болга, която тече от юг към север през Московската държава и се влива в Окиан-море. Поради тая река Болга, славяните се нарекли болгари - и до днес - и били в оная земя много години и времена до 328 г. от рождество Христово.

В това време царувал в Цариград цар Уалент. Ония българи имали намерение и съгласие да търсят добра и плодородна земя, дигнали се от оная земя и река много народ и дошли в Маджарската и Влашката земя. Пратили при цар Уалент, молили се да ги пусне през Дунав да се населят покрай Дунава и Тракия. Българите обикнали тая земя, обещали на цар Уалент да бъдат покорни на гърците и римляните и да им помагат във война. Уалент заповядал на българите да преминат Дунав в Тракия и да се поселят покрай Дунав и Черно море до Морава и Хършава и да пазят границите на гърците от готите, скитите, аварите - това са татари и маджари. Така българите преминали по това време река Дунав, населили се първо покрай Дунав. Едни българи останали с един свой войвода в Панония с аварите и маджарите и бил много години заедно с маджарите. По това време гърците не знаели, че българите се наричат българи, но ги наричали готи и хуни. Те наричали готи всички народи, които произхождали от север, както днес ги наричат татари. Назовавали много народи с това име. По-късно във времето на цар Теодосий разбрали и ги наричали болгари и воргари, защото гърците нямат буквата "б", но пишат "в" вместо "б" и казват воргари, а не болгари. Така българите намерили добра и изобилна земя и се заселили.

Но не били научени да се покоряват на царе, а били свирепи и диви, безстрашни и силни във война, люти като лъвове. Един отивал срещу десет без страх, както и досега от север излиза всемогъщ и силен във война и бран народ. Такива били в началото българите, силни и яки във война. В първата част на Барония, на лист 567, пише: "Българите са страшни за целия свят, малък народ, но непобедим." Така и гърците пишат в своите истории: "Българите са диви и непобедими във война." И пак: "Лют е българският народ и непобедими са във войните." Много пакости са правили на гърците и римляните, затова така ги наричат. Тъй тези българи след късо време се вдигнали срещу гръцката земя и правели пакост на гърците, затова цар Уалент тръгнал с войска против тях, на по божия воля българите и готите победили Уалента във войната. Той побягнал, те го преследвали и настигнали при Едрене, Той се скрил със своя везир в един плевник. Те запалили плевника, там цар Уалент изгорял с

везира си. Тъй писали за Уалент в неговите деяния: "Обезумя цар Уалент и пусна готите, преминаха Дунава и се населиха в Тракия. После беше победен и изгорен от тях." Тук е явно, че българите по онова време се наричали готи и конен народ и досега пребивават покрай Дунав и Тракия, а по онова време именуваха ги готи поради татарите. Така българите се вдигнали в това време и завладели много място от гърците - цялата Търновска, Видинска и Нишка епархия, - станали независими и се заселили нашироко по тия епархии.

След цар Уалент цар станал Теодосия. Той отишъл с войска срещу готите и българите и ги усмирил. Отнел от тях град Свищов, но не можал свършено да го покори под римска власт. Те от онова време се отделили съвсем и били независими. И макар по малко се умножавали, засилвали и побеждавали много пъти гърците и римляните, взимали от тях земя и място и тъй после завзели цяла Тракия, Македония и част от Илирик. И населили се българите в тая земя и досега, както се вижда. В тия времена гърците проклинали най-напред цар Уалент, че пуснал българите през Дунав в римската държава. Но то било воля божия да се насели славянобългарският народ в тая земя. И издигнал бог царството на българите против гърците и смирявал ги бог много пъти с тоя малък и прост български народ. Най-сетне те намерили толкова хубава и изобилна земя. Римското царство било силно и славно на земята, но българите посред гърците и римляните усвоили и завладели много земя и царували през толкова години самостоятелно и славни. Понякога гърците ги побеждавали и искали да ги покорят под своя власт, но бог отново издигал силни и храбри царе у българите и тъй те пак побеждавали и освобождавали своя български народ от гръцко и римско поробване, както по-нататък се казва в тази история за десет царе и двама крале, които били най-силни и благополучни между другите български царе. Виж техните дела, читателю, и познай истината. Тук накратко написдохме (за тях).

Батоя, крал силен и храбър в битките, взел земята на Нишката епархия, Скопската и цялата Охридска земя и патриаршия, колкото заповяда, и поставил престола си в Охрид, Юстиниановия град. После светият крал Тривелия бил завзел цялата маджарска земя. И владели я българите много години, и имали маджарите за свои данькоплатци. Сетне цар Крун и Михаил завзели от гърците епархиите Софиска, Филибелиска, Самоковска, Щипска, Струмичка и Едрене и заселили по тия страни и епархии български народ. След това Йоан Калиман, син на стария цар Асен, взел от гърците Драмска, Среска, Мелничка и Солунска епархия, изгонил оттам гръцкия народ и заселил българи. Така и в Едренелиската страна той заселил българи. Тия пет царе най-много разпространили и разширили земята на българите и ги заселили по тия епархии, както се каза. И до днес българите седят и живеят в тая земя.

Пак да дойдем на първия разказ. Ония българи, които останали в Панония заедно с маджарите, вдигнали война и крамоли при избора на нов крал. Българите не искали да имат крал от маджарския народ. Затова маджарите се вдигнали срещу българите. били твърде много и изгонили всички българи от Панония, т.е. Банат, Панония и Срем. Тия българи, девет хиляди, се вдигнали и отишли във Франция, при крал Догобарда, поискали място да се заселят там. Той ги измамил, пръснал по чужди домове, заповядал на своите и ги избили всички за една нощ с жените и децата им. Другите от тях имали за свой княз Алецека, отишли при краля Грималда и измолили място да се заселят там. Той им дал място и се населили край Бяло море. Те пак се наричат славяни, а гърците ги наричат славунци. Повечето са лодкари по морето, работят на венецианците. Така маджарите сторили зло на панонските българи и ги изгонили, затова по-късно светият крал Тривелия им отмъстил здраво, както ще се рече.

Българите, които били покрай Дунав, имали за свой крал Вукича. В 450 г. те нападнали крал Догобарда, който избил деветте хиляди българи, победили го, убили го в боя, пленили цялата негова земя и пак се върнали в своята земя.

В 495 г. българите имали за свой княз Драгича. Те нападнали Франгия и Илирик,

разбили гръцката войска, първия и силния между тях цар Анастасия, избили 400 000 и пленили много земя и народ. Цар Анастасия изпратил на българите злато и дарове и си купили мир. Тоя Драгич пръв взел данък от гръцкия цар Анастасия.

След Драгича се вдигнал крал Борис, тръгнал срещу крал Акума и го хванали в сражение, довели го жив в България. Така хванали в битките и маджарския крал Теодорика и го довели вързан в България. После българите отишли сами, с малко войска нападнали крал Муда. Той ги победил и поробил. Пратил ги на гръцкия цар Юстин, той ги разпръснал по Аморея и Армения. Затова после във времето на Юстиниана Велики българите нападнали Тракия до Едрене. Цар Юстиниан не могъл да им се противопостави, пратил на българите пълна колесница злато и многоценни дарове и сключил с тях мир, та българите взимали данък и от Юстиниана в онова славно негово царство. Откакто българите излезли от Волга и дошли край Дунав, изминали 300 години. Имало много вождове и князе през тия години, но само пет от тях, които се наричали крале, се именуват до крал Батоя. Имали престола си във Видин и в Свищов покрай Дунав.

В 678 г. се вдигнал отново силният и благополучен крал Батоя, тръгнал с голяма сила към Цариград във времето на шестия събор, и направил цар Константина свой данъкоплатец ца много време. Взел от гърците цялата Охридска земя и поставил в Охрид кралския престол и българска крепост. Крал Батоя бил славен в сраженията и страшен за околните кралства. Както казахме, много време двама римски царе му давали данък.

В лято господне 678 цар бил Константин Погонит, във времето на шестия събор. Българският народ се засилил и възмогнал много. В това време се вдигнал българският крал Батоя, силен и страшен за гърците. Летописецът Теофан говори: "Когато, прочее, българите дойдоха срещу кесаря с голяма сила, той пожела да се помири и обеща да им дава данък всяка година, ако и това да беше голям срам за римското царство. Голямо чудо било да се чуе как тоя римски цар взимал данък и от турците, а и от други околни царства, но от тоя страшен народ бил победен и давал данък на крал Батоя." И подред именува в историята всички български царе, които са царували след него, но ония, които изпърво са били крале, не са всички вписани в летописа.

Крал Батоя отново имал голяма война с цар Юстиниан, Константинов син. Най-напред гърците победили, взели от България Илирик и го разорили целия, а когато цар Юстиниан се върнал, българите го обсадили в едни тесни места и свършено разбили гръцката войска, та царят едва избягал с дружина в Цариград. Така и той отново обещал да дава данък на цар Батоя. След това Юстиниан имал война с арапите, но и от тях бил победен. На другата година пак събрал нова войска, нападнал България и разорил две местности, наричан Мизии, които неговия баща бил дал на българите, за да има мир с България. Но когато се връщал с много плячка в Тракия, българите го нападнали и разбили гръцката войска. Царят се върнал назад и така с молба сключил мир с българите. След тоя мир българският крал Батоя умрял. Като си сътворил незабравима памет, той направил свои данъкоплатци римските и гръцки кесари Константин, Ираклиев син, и Юстиниан II. При своята смърт крал Батоя имал голяма жалост, че не умрял във война. Каел се и говорил: "Велика съдбо и нуждо, защо не ми даде още малко живот, за да умра юнашки на война с меч в ръцете си?"

ТУК ВНИМАВАЙ ЧИТАТЕЛЮ, ЩЕ КАЖЕМ НАКРАТКО ЗА СРЪБСКИТЕ КРАЛЕ

Симеон Неман се издигнал пръв като прочут и благочестив крал на сърбия. От него започнало кралското родословие и благочестие в Сърбия. Сръбските крале били от латински род, а не от сръбски. Водели своя произход от Лакиния, а жени взимали от други крале и царе; съвсем нямали от сръбски род никакво поколение, ни женско, ни мъжко. Неман жупан станал монах, отишъл в Света гора, съградил манастира Хилендар и умрял. От неговите

мощи изтекло целебно миро.

След него станал първи сръбски крал син му Стефан. И той станал монах при смъртта си, и неговите мощи са цели и досега в Студеница.

Имал трима синове: пръв станал крал Радослав. Брат му Владислав го изгонил; той станал монах и умрял в мир. Владислав станал крал. Преди смъртта си той станал монах и бил погребан в манастира Милошево. Станал сръбски крал и техния брат Урош.

След време възстанал син му Драгутин, изгонил баща си от престола и станал крал.

След известно време се разкажал, предал царството на брата си Милутина и свършил живота си в голямо покаяние. Неговите мощи, цели и досега, пребивават в София, но софиянци мислят и казват, че това са мощите на крал Милутин, но не е така. Да четат житието на празника на крал Драгутин. Монашеското му име било Теоктист. Милутин не бил монах при смъртта си. Не са чели родослова на сръбските крале и не разбират кой от тях е в житието. В София лежи Драгутин, а не Милутин. Службата и празникът им са съставени заедно, но тяхната служба първо поменува Милутина и повече го слави. Поради празничната служба помислили, че е Милутин, но не внават за кого се чете житието. Милутин е в Бана Лучина, мощите му били погребани в някоя размирица и останали в място, неизвестно на сегашните хора. Драгутин бил пренесен от Срем в София. Милутин станал крал след Драгутин. Той царувал 40 години, бил най-славен и добър свети крал, разширил земята на сърбите, превзел от гърците много места и съградил много черкви и манастири. И нямало друг сръбски крал, подобен нему в славата, благочестието и ревността, които имал към бога.

След Милутин станал крал сина му Стефан. Още при живота на баща си поискал да стане крал и повдигнал война и войска, но баща му Милутин хитро го извикал при себе си, хванал го и го ослепил, заточил го в Цариград. По едно време свети Никола му подарил очи и той станал сръбски крал и живял свето, благочестиво и праведно. След това възстанал против него син му Стефан и го удушил с въже. Мощите му, и досега цели и нетленни в Дечане, правя много чудеса.

И станал крал оня Стефан, неговият син, убилият баща си - свети мъж. Този Стефан потеглил срещу гърците и отнел Солун и Охрид от българския крал. Но в Солун сключил мир с гърците и им върнал няколко града. Върнал се в Охрид и взел със себе си кралското семейство. Вукашиновия баща и Вукашина, баща на Марко. Тоя Вукашин крал и Марко Кралевик били мъдри, храбри и красни човечи. Затова Стефан се почудил на тяхната осанка, умение и храброст. Той ги взел със себе си в Сърбия и имал Вукашин пръв след себе си и княз Лазара - втори. Това били първите велможи на Стефан.

Стефан станал самоволно цар на Скопие, никой цар или крал не му дал царска титла. Така поставил на сърбите патрирх без позволение на другите четирима патриарси. Сърбите първо имали крал и архиепископ, но Стефан по свое мнение и високоумие възприел високи титли - царска и патриаршеска. За това безумие всички крале и царе му се надсмели и го нарекли Стефан Насилни, сиреч първо убил своя баща и после се нарекъл сам цар. Така неправилно поставил на сърбите и патриарх. Всички четирима патриарси съборно го проклели и отлъчили от закона. Така Стефан си навлякъл заради високоумието си и убийството на баща си проклетие от патриарсите и божия гняв. С неговия дом се свършил родът на Неман Симеон. Тоя Стефан се нарекъл цар, погубил сръбското кралство, в това проклетие и отлъчване и умрял.

Но някои сърби, подобни нему със своето високоумие, скриват и неговите дела и име Насилни Стефан. Нарекли го Силни Стефан и го имат за свет, задето убил своя баща и умрял в проклетие и отлъчване, и с него се свършили семейството и родът на Неман Симеон. Не

обръщали никакво внимание на това и сега не обръщат внимание, но го хвалят повече от своите свети крале, превъзнесли Стефана повече от неговия дядо Милутин и приписали нему цялата сръбска слава и подвизи. Един латински философ написал нарочни притчи и титли. Той изобразил с притча колко народи и имена на места и на предели има по Европа. Сърбите намерили това и го приписали на Стефан Насилни, изобразили го на щампа и показват, че Стефан е покорил и имал под власт ония места и народи. Така самонадеяно написали: кой какво чул от бабите за Стефан, написал го за него. Не гледали в родослова как предишните са написали за него и за делата му и колко земя е владял. Не гледали това и не гледат, но наричат Стефана силен. Кратка била нетовата сила и зло, произлязло от нея.

Така написали за цар Константин Шишман щампа и укоряват него и сина му Михаил. Нарекли Михаил син на всезлюбния Шишман. Тоя Константин и неговият син Михаил имали жени от дома на сръбските крале и после ги изгонили от себе си. Затова се подигнала ненавист между сърби и българи. И цар Михаил, Константиновият син, бил убит на война от дечанския крал. Затова сърбите се гордеят и укоряват Шишмановия дом и българите. За толкова години сърбите са победили и убили на война един цар и се хвалят, и са написали разкази. Българите толкова години са царували и толкова царе са убивали и покорявали кесари - много пъти техни данъкоплатци - и сърбите не са им написали никакъв разказ, нито похвала, нито обръщат внимание, но досега всички хулят Шишмана и неговия български дом, а хвалят своя Насилни Стефан и скриват неговото отцеубийство. Поради това тук накратко се написа за сръбските крале и за Шишмана. В българските истории никъде не се споменава за Константин, че името му било Шишман. Сърбите пишат за него така и го наричат Шишман.

При смъртта си Стефан поставил [начело] на своя дом и престол Вукашин. Тоя Вукашин не искал Стефановата царска титла и се подписвал "цар на гърците и българите". За това имало несъгласие и Вукашин жалел за своето българско кралство и царство. И той бил от рода на българските царе, бил сродник на Елена, Стефановата царица. Елена била дъщеря на българския цар Смилец. Този Вукашин убил Стефановия син Урош и станал сръбски и охридски крал. Върнал се в Охрид и Прилеп, заповядвал над сърбите и владял много места. Княз Лазар останал край Дунав и Шумадия и Морава и се съпротивлявал на Вукашин. Така сръбската земя се разделила на две за няколко години. И султан Мурад отишъл срещу княз Лазара с войска. Вукашин не отишъл на помощ на княз Лазар. Мурад убил княз Лазара на Косово поле и превзел най-напред неговата държава. След това крал Вукашин нападнал с войска турците и ги преследвал от Сърбия до Едрене, но турците пак се засилили срещу Вукашина и го подгонили назад. Бил убит от своя слуга при Марица при Пазарджик. Марко сгрешил срещу своя баща Вукашин и баща му искал да го убие. Той избягал при турския цар в Едрене.

След убийството на Вукашин цар Баязид поставил Марко за малък паша в Прилеп и Охрид. Тоя Баязид, син на Мария, дъщеря на българския цар Александър, син на Шишман Константин, обичал Марко Кралевики по родство - както се рече, и Вукашин, и Марко били от Константиновия род. Много след това имало и друга Мария, сръбкиня, жена на турския цар. Тя се наричала Каламария, дъщеря на деспот Джура. Най-после останал синът на княз Лазар, давал данък на турците и маджарите, имал малко земя в Срем и Смедерево и се наричали деспоти. И така преминали близо сто години. По-сетне турците победили и покорили и тия сръбски деспоти. Марко, синът на крал Вукашин, седял много време в Прилеп, съградил много черкви и имал много войни с арнаутите. Под турците била и Охридската област, но заповядвал Марко. Турци там нямало никак. После турският цар повикал Марко на война във Влахия. Марко отишъл във Влахия. Когато видял християнски кръстове и икони пред влашката войска, заплакал и не искал по никакъв начин да се бие с християни. Така Марко бил убит във Влахия, а турците в това време вместо Марко поставили турски паша - и досега.

Такъв е краят на сърбите - и на Вукашин, и на Марко. От първия сръбски крал или жупан Симеон Неман сръбското кралство съществувало 250 години до Стефановия син Урош, седми род от Неман. Така на седмото поколение се свършило кралството им. Не са имали градове, нито се знае кой от тях где е седял. Правили хубави манастири и черкви и имали голяма ревност в благочестието; с това се прославили на земята и пред бога. Кралството им било малко, много тясно и съществувало късо време. После този Стефан взел малко земя от гърци и българи, но за много кратко време било това негово царство. Той покорил охридския крал и тамошните българи и се подписвал "цар на българите". Но ония крале след късо време пак взели своята българска земя. Стефановите владения преминали у българите и турците ги взели от българите, от Вукашина, както се каза. Той бил последен български и сръбски крал в Охрид.

Това се казва накратко, читателю, за сърбите и българите, за Стефана и Шишмана. Затова сърбите и досега укоряват българите. От безумие им се струва, че отначало са били по-славни от българите с кралство и войска, и земя. Но не е така. Всички народи на земята знаят българите и във всички истории се свидетелствува и се намира писано. За сърбите няма никъде никакво писание, нито свидетелство и латинските и гръцки истории. Но те са започнали да пишат от Симеон Неман и от това време имат писан родослов и жития за своите крале и светии, но и то не е никак съгласно. Колкото техни книги има за кралете им, във всяка писали различно и несъгласно. Кой както е искал и както е слушал от простите хора, така и писал. Затова не може да се разбере и отнова, което е право и истина от несъгласните техни известия. И досега някои от тях вадят нови неща и натъкмяват истории и празни речи, но нямат от началото никакво свидетелство за своя род, както имат българите от гръцки и латински истории.

ПАК ЗАВЪРШВАМЕ РАЗКАЗА ЗА КОНСТАНТИН ШИШМАН

Повдигнал се един овчар на име Лаган. Станал воин, след малко време станал барон на Константина. Бил хитър и прозорлив. След малко време Лаган привлякъл към себе си българската войска, защото бил благополучен и храбър на война. И въстанал срещу Константин с голяма войска, убил го и се възцарил в Търново. И така станал български цар. Името му било Лаган. Дошъл в Търново и много ругал споменатата гъркиня Мария, изпъдил я с Михаил в Цариград и държал няколко време царската власт. Но предишният цар Смилец, който бил изгонен от престола от Константин Шишман, имал при гръцкия цар син, на име Йоан. Царят подбудил тоя Йоан срещу Лагана и го пратил със силна войска против Лагана. Лаган видял, че не може да се противопостави на Йоановите сили, и избягал в двора на татарския господар. Но по молба на Йоана и на гръцкия цар татарския господар Нога убил Лагана. Така той завършл своя живот.

Йоан-Асен Трети взел българския престол без пречки, понеже бил царски син от рода на стария цар Асен. Имал жена Ирина, дъщеря на гръцкия цар. И дълго време владял българското царство мирно и безметежно. Но някой барон Петър, вещ в коварството, излъгал царската войска и бароните, за да вземе Йоановия престол. Когато Йоан разбрал Петровия заговор, събрал царските съкровища и оттишъл в Цариград. И там мирно и тихо завършил своя живот.

Петър приел българския престол и царство. Но оня Нога, татарският господар, се опълчил със своите татари против Петър. Обаче Петър го надвил и заловил жив в боя и го удушил в тъмница. Подир някое време болярите намразили Петър; той избягал в Адрианопол и там умрял от огнища.

Болярите се разделили на две: едни искали цар Светослава, първи барон и изкусен в сраженията, а други искали Михаил, син на цар Константин Шишман. Взел връх Светослав и

се възкачил на царския престол. Той взел за жена Теодора, дъщеря на гръцкия цар Михаил. Понеже персите заплашвали гръцкото царство, цар Михаил помолил своя зет Светослав да му помогне срещу персите. Светослав изпратил 20 000 войска с коне и 6000 пешаци българи под началството на Йоана Христорбозко Мацуката. И така в началото българите победили персите. Когато се връщали, персите ги обградили в едни тесни места и ги избили, тъй че ни един не се върнал назад. За това бил подозрян Йоаким, търновският патриарх, че имал някакъв таен договор с персите. Но Йоаким в това не бил виновен. Светослав заповядал да хвърлят патриарха Йоакима в една висока планина и го убили. Когато българите видели това безбожно дело на Светослав, отказали се от него и го изгонили от престола.

Българите поставили цар Михаил, син на цар Константин Шишман. Михаил оставил своята жена Неда, дъщеря на крал Милутин, и взел за жена Теодора, жена на Светослав, понеже след късо време Светослав бил убит от някой си Конт, кефалонитски деспот. Но Стефан Неман, сръбски крал, се готвел да отмъсти на Михаила, българския цар, за обидата на сестра си. Но Михаил също събрал българската и влашка войска, също повикал гръцкия цар Андроник на помощ. Гръцкият цар излязъл с гръцката войска, но бидейки лукав, застанал на Лагонската страна и не дошъл на помощ на Михаила, когато той настъпил срещу сръбската земя от северната страна и опустошил страната, дори до горното течение на р. Струма. В петия ден Стефан Неман го обкръжил, имал на помощ 10300 немци и други сърби и маджари. Стефан Неман, дечански крал, победил Михаила и го убил в боя. И Андроник видял как цар Михаил паднал, а българите се карали помежду си кого да поставят за цар. Вдигнал се с войска и завзел Месамбрия и много други градове от българите. По-рано Михаил бе поставил тоя Андроник на царския престол, нападнал с войска Цариград и изгонил стария Андроник и поставил младия Андроник. И взимал данък от него, докато стоял на българския престол.

След Михаил българите поставили на престола Александър, негов брат. Сръбският крал Стефан дошъл в България с войска, спрял се на Мрака при Радомир и изпратил пратеници до българите, казвайки: "Ако искате да имате мир с нас и земята ви да не бъде цялата завоювана, изгонета Александра и поставете Стефан, моя сестрин син." Тоя Стефан бил роден от Михаил и Неда, сестра на сръбския крал. него сърбите искали да поставят на българския престол. Но Александър се вдигнал с нова войска против Стефан Неман и го върнал назад в Сърбия. След това се обърнал срещу гръцкия цар и опленил много места и Едрене: напълнил се с плячка и се върнал в България.

Йоан Кантакузин, гръцки цар, наследил Андроника, събрал силна войска, нападнал ненадейно България и разорил голяма област край границата. Александър видял това, изпратил при Йоан, молил мир, но Йоан не поискал мир. Александър имал при себе си войска 8000 българи и 2000 власи и така с 10 000 войска се опълчил срещу гърците, които били 7000. Почнал бой между гърците, но българите никак не отстъпили и разбили здраво гръцката войска. И така гърците побягнали назад заедно с царя си Йоан Кантакузин в град Русчук, а българите обсадили града за дълго време. Така цар Йоан Кантакузин бил много отчаян и не знаел какво трябва да прави. Пак цар Александър пожалил цар Йоана, предложил му по воля мир и му казал да си иде в Цариград мирно, Йоан се зарадвал много от това, пожелал да има по-голям мир с Александър и му дал своята десетгодишна дъщеря за сина на Александър - Йоан Шишман, - който бил на 15 години. И направил славен брак и приятелство в Едрене. Тук били и двата царски двора с голяма пищност и царска слава.

Подир това Александър се върнал в Търново, освободил се от всички неприятели, които имал срещу себе си, и управлявал своето царство с голям разум, та всички поданици в негово време поживели на свобода. Но имал злонравна жена, и зле живеели. Александър я изпъдил и взел една еврейка, заповядал първо да я покръстят и така я взел за жена, а първата жена изпратил заедно със сина си Страшимир във Видин. На своя син Страшимира заедно с майка

му дал да управлява Видин и околността. След някое време Страшимир по подбуда на майка си не слушал баща си, но наричал себе си цар във Видин и за нищо не се покорявал на баща си. Александър поради голямата обич, която имал към Страшимир, не желаел да му направи никакво зло. Но унгарският крал дошъл и обсадил Видин и така хванал Страшимира, наказал го много заради непокорството му към бащата и го държал дълго в тъмница. По едно време, помолен от цар Александър, венгарският или маджарски крал, освободил Страшимир от оковите, взел едно от децата му за залог и си заминал. Това било 1351 г. В това време султан Мурад искал да повдигне войска срещу България. Александър му дал една своя дъщеря за жена и така имал мир със султан Мурад, докато кратко царували.

В 1363 година Александър умрял. Александър оставил трима синове: Страшимир, Шишман и Асен. След Александър стъпил на престола Шишман. Но султан Мурад седял в Бурса и между гърците, българите и Мурада съществувал по време на цар Александър мир. След неговата смърт българите и гърците развалили тоя мир. Шишман се вдигнал и взел от гърците Едрене и им наложил данък. Заради това те повикали с голяма молба Мурад срещу българите. И Мурад дошъл с голяма турска войска по Черно море и по сухо срещу България. Турците се разделили - половината срещу България, половината срещу Влахия. Така Йоан Шишман и неговите братя Сташимир и Асен се били храбро с Мурада и в това време победили турците и Мурада. Разбили силно Мурадовата войска и посрамен го прогонили от България. В тая война турците убили Асена, Шишмановия брат. Също и оная турска войска, която отишла във Влахия, разбили я до един власите; други се удавили в Дунава. Така българите и власите се спасили тогава от турско поробване. Султан Мурад се ударил по гърците и силно се разгневил и озлобил срещу българите.

И отново три години събирал турска войска срещу България. На това го подучвал гръцкият цар Мануил. В това време Страшимир и Шишман имали разпра и крамола. Страшимир искал - като по-голям брат - да царува в Търново, но Йоан Шишман не искал да му отстъпи и му казал: "Тебе отдавна те постави баща ми във Видин независим и стига ти Видин, а мене баща ми остави на престола, не ти отстъпвам." Така двамата имали голяма ненавист помежду си и готвели войска за междуособна война. В това време гърците и турците видели българското несъгласие и Мурад се вдигнал отново с войска срещу България, излязъл по море в Калипол, тук било житното пристанище. Турската войска нападнала България. Страшимир не искал да иде на помощ на своя брат Шишман поради злобата и ненавистта, която имал към Шишмана. Така турците взели от българите първо Едрене, после потеглили със силна войска към Търново. Станало голяма сражение и кръвопролитие. Цар Шишман се бил дълго време с турците в Търново и по клисури и укрепени места. Различни сражения и боеве имало между турците и българите. Но турците по божия воля в това време надвили и взели Търновград и поробили и завладели цяла България. Оттогава и досега те държат в робство и угнетяват българската земя. Турците завладели българската земя и царство в 1370 година.

И Мурад пренесъл столицата си от Бурса и я поставил в Едрене. След 12 години той потеглил срещу Сърбия и завзел и сръбската земя от княз Лазар, но Милош Момчила, зет на княз Лазар, убил султан Мурад на Косово поле. След Мурад станал цар на турците неговият син Баязид. След 80 години, откак турците завладели България, или три години по-късно, султан Мурад тръгнал от Бурса и от Едрене, обсадил отвсякъде гърците и завзел Цариград в 1453 година. Така те паднали в турски ръце; радвали се, че турците завладели България, и ги пуснали на два пъти да минат през своята земя срещу България и да я поробят. Но за свое голямо зло сторили това; турците отвсякъде ги обсадили и така после и тях заробили и погазили. В гръцките истории е писано, че Шишман и Страшимир сами повикали турците в България един срещу друг, но турците се опълчили и против двамата и завзели от тях България. Това писали гърците, но това не е истина; те прикриват своето лукаво дело. В началото техните летописци писали така, но руските и московските печатни истории

показват, че гръцкият цар Мануил повикал изпърво турците против България и ги пуснал през море и по сухо срещу България. Така се почнала войната най-напред чрез гърците против България и цар Шишман.

Тоя цар Йоан Шишман царувал седем години в Търново. Тогава българите почнали да печатат български книги в Търново и няколко книги били излезли на щампа по онова време. И досега се намират евангелия, шампени на кожа. Тогава хората не били вещи в тая работа и просто извадили и речите, и словата. Така и русите изпърво просто и не много изкусно печатали книги, но сега разбрали, поукарили и извадили речите според граматиката и хубаво наредили и украсили буквите.

За тоя цар Йоан Шишман няма писано известие що е станало с него, дали турците са го убили, или е поживял няколко години. По-късно в някой препис или стар превод на грамотата на тоя Йоан Шишман се намира, че търновските господари и цар Шишман не са могли да се противопоставят на турците. И избягали от Търново, от Загоре и от Стара планина, дошли в град Средец или София и тук се спрели в някои тесни места покрай река Искар и по Витоша планина. Така получили помощ от сърбите, от крал Вукашин и от охридските българи. И седем години стоял цар Шишман в Средец и покрай Искър. Имал манастир Урвич със силна крепост, наоколо го ограждала вода. Така с малко войска и търновските велможи преживели тук и се криели от турците. Когато турците превзели от крал Вукашин охридската земя и го поробили и надвили и тук окончателно заробили и погубили цар Шишман и войската и търновските и българските велможи. Затова и досега в тия места се намират на много места съкровища; хората през ония времена криели и закопавали поради страх от турците, после загинали и тяхното имане останало в земята. Страшимир, Шишмановият брат, избягал в Молдо-Влахия и там живял до смъртта си.

Такъв е краят на българските царе и на тяхното славно име, що са имали изпърво, както се написа в тая историйца. Откак българите минали Дунава и се заселили в Тракия, Македония и част от Илирик, имали свое царство и самостояйна държава 980 години. Когато чедата Агарини и Измаилови насилили, и бог ги пуснал да победят много царства и кралства, тогава дошъл краят и на българското царство и то паднало под агарянска власт. В една кратка немска история се намира подред за турските царе - кой подир кого е царувал. И за султан Мурад имал там: когато взел българската земя, избрал много народ, млади и красиви юноши, със сила ги грабел и събирал в Едрене, записвал ги еничари в турската войска и ги турчел насила. Така хората в онова време имали скръб върху скръб и жалост върху жалост. Плакали горко и жалостно за българското царство. Така майки, бащи и сродници ридаели безутешно и въздишали за чедата си. Хората в онова време имали голяма тъга и жалост под турска власт. Избирали черквите, които били хубави, и ги обръщали в джамии; така отнимали черковните и манастирските места от християните: и големи къщи, и ниви, и лозя и хубави места, каквото пожелавали, грабели. Убивали първите и праведни християни и им ограбвали имота. Така хората от онова първо поколение, при които било завладяно българското царство, имали голяма скръб и жалост, и плач, докато преминало това първо поколение. Следващото поколение полека-лека навикнало да живее с турците. Така турците изпърво били свирепи и големи грабители. Когато се затвърдили в цариградското царство, научили много от християнския ред и право и за известно време в началото престанали малко, засрамили се да ограбват незаконно християнските вещи и имота им. Но в сегашно време окаяните пак нямат никаква правда, нито съд.

ТУК Е ПОТРЕБНО ДА СЕ СЪБЕРАТ ЗАЕДНО ИМЕНАТА НА БЪЛГАРСКИТЕ КРАЛЕ И ЦАРЕ. КОЛКОТО СЕ НАМИРАТ. И КОЙ СЛЕД КОГО Е ЦАРУВАЛ

1. Първ крал бил Вукич. 2. Крал Драгич. Вукич и Драгич били двама родни брата. 3.

Крал Борис. 4. Крал Братоя Силни. 5. Крал Свети Тривелия. 6. Крал Тербал, син на Тривелия. 7. Крал Мойсей, син на Тривелия. Имената на седемте крале се намират записани в началото. Българските князе и войводи били много, но техните имена и деяния не са записани и тъй първите вождове и князе преминали в забрава. Имената и деянията на седемте крале накратко се намират и са описани в тая историйца подред.

1. Асен Велики, първият български цар. При гръцкия цар Лъв Исавър победил арапите и агаряните и отнел от тях Мидия и Армения, избрал 95 хиляди арапи и турци и покорил Мидия и Армения под гръцкото царство. И приел от гръцкия мирски и духовен съвет име и титла и венец царски, наречен Асен Велики, пръв български цар. Тоя Асен преживял щастливо и мирно много години, царувал над Охрид и починал в старини.

2. Цар Добрица царувал след Асен Велики.

3. Цар Телезвия, царувал след Добрица

4. Цар Сабин, царувал след Телезвия.

5. Цар Суботин, царувал след Сабин и Телезвия

6. Цар Тагана, царувал след Суботина

7. Цар Телерик царувал след Тагана.

8. Цар Кардам царувал след Телерика

9. Цар Крун царувал след Кардама.

10. Цар Михаил-Йоан царувал след Крун

11. Цар Симеон Лабас царувал след Михаил

12. Цар Петър Първи царувал след Симеон.

13. Цар Борис царувал след Петър.

14. Цар Селевкия царувал след Борис.

15. Цар свети Давид царувал след Селевкия

16. Цар Самоил царувал след Давид

17. Цар Радомир царувал след Самоил

18. Цар свети Йоан-Владимир царувал след Радомир.

19. Цар Долан царувал след Йоан-Владимир.

20. Цар Алусиан царувал след Долан.

21. Цар Асен, втори Асен, наречен стария цар Асен, след Алусиан, от бога помазан и наречен на престола, царувал славно след Алусиан много години.

22. Цар Петър, втори Петър, царувал след Асен.

23. Цар Йоан-Калиман царувал след Петър.

24. Цар Смилец царувал след Калиман.

25. Цар Борис царувал след Смилец
26. Цар Константин Шишман царувал след Борил
27. Цар Лаган царувал след Константин
28. Цар Йоан трети Асен царувал след Асен
29. Цар Петър Трети царувал след Асен.
30. Цар Светослав царувал след Петър.
31. Цар Михаил Втори царувал след Светослава.
32. Цар Александър царувал след Михаил.
33. Цар Йоан Шишман царувал след своя баща Александър и бил последен български цар.

Така от първия български цар Асен Велики от лято господне 720 до последния български цар Шишман и до 1370 година царували 33 български царе. В някои черкви и манастири в помениците се намират имената на повече от 40 български царе, ненаписани подред. Тук има имена на царски синове, които не са били царе, но така им писали имената: цар, цар, цар, но всички не са царували. Имената на някои царе не са и писани, някои от тях били езичници - преди Крун, и Крун бил езичник. От Михаил-Йоан, първият благочестив цар, брат на Крун, който се кръстил в Търново, всички били благочестиви. От него се наченал и племето и родът на благочестивите български царе, както казахме. Тоя блажен и велик цар Михаил се наричал Йоан-Михаил и по негово име българските царе, които били от неговия род, имали такава титла: първо Йоан, след това своето име, както му било. Така и последният цар Шишман се пише Йоан Шишман. И гдето се намират техни образи, печати и грамоти, всички се подписвали така по името на своя праотец и прародител блажения цар Йоан-Михаил. Някои от прост род заграбвали българския престол, но никой от тях не се задържал. След известно време българските господари и войска ги изгонвали и пак поставяли на българския престол от царски род и племе - и до последния цар Шишман.

Като знак на царския печат имали лъвско изображение. Това означавало, че българският народ бил силен във война и войска като лъвовете, малък народ, но имали славно име и много пъти се взимали данък от кесарите.

Това казахме за българите и техните царе и за гърците, как гърците и българите са имали непрестанна война. Тук се писа, за да се похвалят българите, а гърците да се похулят, но забележи, читателю, както се намериха техните деяния, така се написа. Гърците в началото не са писали подред, а сега нямат писано за всичко, което се знае за българите и за храбростта, която имали известно време. И не вярват, което у тях не е писано. У тях е писано по тяхна угода. В много наши ръкописи, книги и грамоти се намира писано от предишно време така, както и тук се написа отначало. Българите имали и други крале и царе в съседство с България - татари, маджари, немци, латини, сърби; рядко водели война и бой с тях; а с гърците - непрестанно. Рядко някога имали мир, но все война, бой и вражда имали помежду си. Гърците смятали българите за прости и глупави, укорявали ги със своята мъдрост и култура и всякога се стараели да ги покорят под своята власт. Но българите, ако и да се били прости и глупав за гръцката мъдрост и култура, на война и бран били силни и храбри. Никак не се боели от гърците в сражение, но толкова години се съпротивлявали на гърците. Гърците имали мъдрост и култура и много церемонии, а българите пък – неуклонна храброст и съгласие в боя. Така никак не били сговорни едни с други, докато привлекли върху себе си божия гняв, погубили своето царство и държава и станали най-долни турски

роби - и до тоя ден. Ако гърците и българите бяха имали любов и съгласие, турците не биха могли да ги надвият по никакъв начин, но самите гърци ги викали на помощ и сами се предавали в техните ръце. Турците ги оградили отвсякъде и ги покорили под своята власт и иго.

СЪБРАНО НАКРАТКО КОЛКО ЗНАМЕНИТИ БИЛИ БЪЛГАРСКИТЕ КРАЛЕ И ЦАРЕ

Както се каза, в началото най-силен и знаменит бил крал Братоя. Той завзел Нишката, Скопската и Охридската епархия от гърците и латините, изгонили ги от тая земя и от епархиите и населил тук българи. Поставил в град Охрид кралския престол и българската крепост, покорил гръцките кесари Константин Погонат и Юстиниан Втори и взимал много години данък от тях във времето на шестия вселенски събор.

Светият крал Тривелия се възцарил след крал Батоя. И той също бил благополучен, великодушен и мъдър, след това и свет и велик божи угодник. Тоя крал нападнал маджарите, покорил ги под своята власт и им наложил голям данък и тегоба заради ония българи, които били изгонили и угнетявали в началото, както казахме. Затова тоя свет крал, велик предводител и български светилник, наказал много аварите и маджарите. Бог го дарувал на българския народ за велика полза, както Мойсея на еврейския род и Константин на латините и гърците, така и него на българите. Той им създал и ги научил на царски и граждански съд и им уредил военния ред. В началото те съвсем не знаели това. В началото те съвсем не знаели това. Така после приел светото кръщение и просветил целия български народ със своето кръщение. И поради голямата ревност и усърдие, които имал към Христа бога, оставил престола и всяка мирска слава, възприел монашеския чин и смирение и завършил богоугодно своя живот. Показал на целия български народ със свето и богоугодно дело всеки образ и чин, и им показал царския и християнски чин, по-късно и монашеския чин. Но българите, отначало прости и неизкусни в писането, оставили без памет, служба и празник такъв велик български светилник, светия и блажения крал Тривелия. Не са сторили добре.

След това ще споменем трима свети и добродетелни царе: блажения Михаил, цар след Тривелия. Когато по едно време дунавските българи пак отстъпили от православието в езичеството, бог изпратил на българския народ тоя блажен цар Михаил, просветил го със свето кръщение, показал чудеса със светия кръст в неговата ръка и скоро чул неговата молитва, както се казва в началото. И тоя втори просветител на българския народ свършил своя свет и богоугоден живот в голям мир и благочестие, наречен Йоан-Михаил, праотец на всички български царе. Ония, които царували след него, поддържали неговото благочестие, били от неговото племе и род и се подписвали с неговата титла. В зографските грамоти го наричат: Йоан-Михаил, наш велик праотец между българските царе, не можем да пристъпим неговата заповед; което е изпърво заповядал, и ние го потвърждаваме. Така българските царе имали на велика почит тоя блажен цар Йоан-Михаил.

Тъй ще поменем блажения Давид, български цар. И той доброволно оставил престола и мирската слава, възприел смирения монашески чин и завършил свето и богоугодно своя живот. И мощите му били в град Охрид цели и нетленни.

Така и свети цар Владислав, или наречен Владимир, братанец на светия цар Давид, преживял в голяма добродетел и умрял мъченически за православна вяра и телесна чистота, както казахме по-преди. Гърците писали много несъгласно и в историята, и в неговото житие - или поради незнание, или скриват неговия род, че е бил български цар и от рода на българските царе.

Така и Асен, първият български цар, бил знаменит, славен и благополучен в битките,

както се казва. Победил и разбил толкова хиляди арапи, покорил толкова земя от гръцкото царство и получил венец (корона) и царска титла. Преживял щастливо и спокойно много години на българския престол в град Охрид и починал в мир.

И вторият български цар Добрица бил славен и непобедим в битките. произхождал от дунавските страни, затова пренесъл българския престол от Охрид в Преслав, обградил Преслав със стени и поставил тук българския престол и крепост. Затова охридските българи го възневидели, понеже пренесъл престола от Охрид в своята дунавска страна, въстанали срещу него и го убили поради завист и несъгласие.

С какво бил знаменит цар Кардам? Понеже преди него четирима царе били неблагоприятни и през тяхното време гърците за малко не покорили под своя власт българското царство, но тоя Кардам бил храбър и благополучен, имал много войни с гърците, разбил много техни войски и поробил много генерали. Гърците не могли по никакъв начин да го победят във война. Така за много години освободил българската земя от римскотонасилие и починал.

С какво бил знаменит цар Крун? Понеже и той бил много славен и благополучен във войните, отнел от гърците град София, Самоков, Филибе, Щип, Струмица, Едрене и заселил по тия земи българско население. Пленил много гърци и ги избил заради християнската им вяра. Бил езичник, но по божията воля вършел много пакости на гърците, убил цар Никифора, както се каза. Той най-напред съградил Търнова, три крепости между река Янтра, и тук поставил царския престол.

Защо бил знаменит Симеон Лабас? Понеже имал жестока и непрестанна война с гръцките царе и всякога ги побеждавал. Четири пъти ходил с войска в Цариград и пленил и изгорил много местности. През неговото царуване 35 години българите и гърците нямали никакъв мир. От това време между гърците и българите останала голяма вражда и порицание - и до днес. Така Симеон освобождавал със сила българската земя и починал, като се намирал на път.

Самоил, отначало благоговееен и благополучен цар, много години силно побеждавал латините и гърците, взел и завладял от тях много земя и преселил народите по различни страни, и бил славен и прочут по вселената. После поради убийство, задето избил царското семейство, бог го наказал, гърците го победили и сразили и ослепили неговата войска, както се рече по-преди за цар Самоил.

С какво бил най-много знаменит цар Асен Стари? Понеже сам бог го избрал, помазал и затвърдил на българския престол. Царството било свършено пропаднало и опустошено от гръцката власт, на пак бог издигнал тоя цар Асен, в неговата ръка обновил българския скиптър и царството и покорил под него гръцките царе и кесари. И много години давали данък на тоя цар и на неговия син, както се казва по-преди за тоя благочестив цар на Асен стари.

Защо бил знаменит Йоан-Калиман? Понеже бил изкустен и благополучен на война, разбил много крале, ослепил Теодор Ласкар и покорил под своя власт много земя и градове. От всички български царе той владеел най-много земя. Преселил гърци в България, а българи - в гръцката земя, в гр. Драма. Тоя град се намира в Македония, истинският престолен град на Филип. В тоя град Драма и Серес, и Мелник, и Солун - от всички тия епархии изгонил гръцкото население и заселил българския народ. И досега в тия епархии живеят и се намрат българи. Разорил десет гръцки града от основи и покорил гърците, латините, сърбите, маджарите, арбанасите, двете Влахии. Завладял всички тия земи и народи и взимал данък от тях, както е написано в пролога и изографските грамоти. Не е имало друг български цар, подобен на тоя цар Йоан-Калиман по благополучие и царска слава.

С какво бил знаменит Константин Шишман? Понеже и той бил от рода на цар Асен и толкова бил хубав на лице и ръст, че от много страни дохождали хора да го видят, и поради големия му ръст го нарекли Шишман. Тоя цар имал много войни с гръцките царе, но никак не могли да го победят. Обаче той пленил много гръцка земя, двама гръцки царе му дали своите дъщери за жени, първо Теодора, след това Мария, както се каза по-преди, за да имат мир и любов с него.

Защо бил знаменит цар Александър? Понеже, когато сърбите убили неговия брат Михаил, нападнали българската земя и стигнали до Мрака и Радомир, завоювали България; така и гърците нападнали от Черно море българските градове и ги завоювали - тоя цар Александър имал малко войска, но с божия помощ надвил и победил всички. Излязъл с нова войска против сърбите, надвил ги и ги изгонил от България. После се обърнал срещу гръцкия цар с девет хиляди войска, гърците били 80 хиляди, но Александър ги победил с малко войска, освободил българската земя от много бед и владял мирно и разумно много години българското царство, както се казва по-преди за Александър.

Това са били знаменитите тринадесет български царе. Тук споменахме свети цар Давид и Йоан-Владимир. Заради техния свет и праведен живот ги споменахме тук. А другите - светият крал Тривелия и светият цар Йоан-Михаил - били свети в живота си и храбри и силни в царското си благополучие. Така и други девет царе били непобедими на война и в тежки и усилни времена по божия воля освобождавали своя български народ от голямо угнетение и пленение на други народи и царства.

Какво да кажем за останалите български царе? Някои от тях били неблагоприятни и гърците ги побеждавали няколко пъти; някои пък доброволно се предавали на гърците, а други не били от царско племе и род, българите се вдигали срещу тях и ги прогонвали от престола. Убивали други поради някое несъгласие. Едни пък от българските царе обичали мира и имали голяма любов с гърците и други крале, живеели мирно и тихо, нямали никаква война, нито войска, както от началото тук за всички подред се писа. За някои царе се написа много накратко, като че са царували една година или по за малко време. Някои са царували много години, но накратко се написа. Можеше от гръцката история да се намери за много български царе по колко са царували, но не се намира за всички царе, затова не написахме техните години - кои по колко са царували.

ЗА СЛАВЯНСКИТЕ УЧИТЕЛИ

Потребно е накратко да споменем за свети Кирил и Методий в кое време съставили буквите и книгите на славянски език.

Кирил и Методий живели във времето на цар Михаил Иконоборец. Родили се в град Солун от баща по име Лъв, високопоставен, богат и добродетелен човек. Свети Методий станал славянски или български войвода и научил славянски език. След десет години оставил военната служба и приел монашески чин. Свети Кирил бил по-млад Методиев брат, после учил философия в Цариград заедно с малкия цар Михаил, Теофилов син, и бил отличен и славен философ в Цариград. По съвета на своя брат Методий оставил света, приел и той монашески чин и водил свет живот.

Във времето, когато в България царувал Муртагон, Методий дошъл в Търново, понеже тогава цар Муртагон поискал иконописец да му изпише дворците. Методий познавал това дело. Повече дошъл за това, за да може да научи и привлече българите към християнската вяра. Когато цар Муртагон му заповядал да нарисува в онзи дворец животни, птици и

картини на лов, свети Методий изобразил пришествието Христово много умело и страшно. Когато видял тая картина, царят се изплашил и изпаднал в чувство на умиление. Тогава Методий улучил удобно време, говорил на царя, поучавал го да приеме християнската вяра и обърнал Муртагона към нея. Изпратил до царица Теодора и дошъл от Цариград епископ, изпратен от царицата, и кръстил цар Муртагона, нарекли му име Михаил. И многоброен български народ се покръстил в това време, понеже Методий им говорел и ги учел на български език. След това, убедени от царицата и от други българи, Методий и Кирил възприели епископски сан да идат и учат българите и останалите славяни на християнска вяра и ги нарекли български апостоли.

Свети Кирил постил 40 дни, съставил 38 букви и съчинил писмо на славянски език. Най-напред написали евангелието на Йоана "В началото бе словото" и го показали на царя и на другите, и на патриарх Йгнатий. И те много похвалили това и им казали да учат българите и славяните на техния език и да превеждат от гръцките книги на славянски. И те отишли в Охрид при архиепископ Климент. Той бил родом българи, но четял на гръцки. И там се събрали петима философи от българския род, знаели елинските премъдрости и писанието. Климент, Сава, Наум, Еразъм, Ангелария - това се всичките свети пет учители, изкусни и премъдри. Така събирали избрани и прави думи от българите, от сърбите, от русите, от московите, от словените, от леховете. Много време събирали думи от тия народи, докато съставили псалтира, евангелието и други книги. Предали го първо на българите и книгите били наречени български, както и досега гърците знаят това. Целият народ и четиримата патриарси, Ерусалим, Синая, Света гора - всички говорят българска или воргарска книга, а не сербска или словенска.

Но свети Кирил и Методий по-късно били поставени за епископи на славяните в Морава, не сръбската Морава, която тече през Шумадия, но друга Морава, при Окиан-море, което се нарича Балтинско море, при Брандибур. Оттам най-напред са излезли българите, а ония, които са останали там, се наричат славени. Там няколко време Кирил и Методий епископствували и учили тия славени на християнска вяра. И така по-късно поради тоя народ нарекли писмото и книгите словенски. И така, който народ и да чете тия книги, те изобщо се наричат словенски. Но гърците, понеже знаели отначало, казват и досега български книги, а не иначе. Така от целия славянски род най-напред българите получили славянски букви, книги и свето кръщение.

При все че москалите, русите, сърбите и други се хвалят, че те по-напред са приели славянските букви и кръщението, но не е така. Не могат да представят за това никакво свидетелство. Ако и москалите, и русите да пишат за това, но гръцките и латинските летописи показват в кое време българският крал свети Тривелия приел кръщението със своя български народ - в 703 година, малко нещо след шестия вселенски събор. Българите държали благочестието 50 години. Като нямали книги на своя език, четели и писали на латински и гръцки. Не били здраво затвърдени във вярата, затова българските царе пак се върнали към езичеството, но не целият народ. В град Охрид им бил назначен на петия събот самостоятелен архиепископ, защото цар Юстиниан бил родом от Охрид. Първо наричали Охрид Дардания. На петия вселенски събор цар Юстиниан помолил светите отци и поставил самостоятелен архиепископ - никой патриарх да не му заповяда. И оградил Охрид с крепост, но в това време българите превзели от гърците град Охрид и поставили там царската столица. В Охрид светият крал Тривелия приел светото кръщение.

И докле имали царския престол в Охрид при архиепископа, живеели в благочестие, а когато пренесли царския престол в Загорие, в Търново, българските царе отстъпили от благочестието и били езичници 92 години. После в 845 г. Муртагон, или Михаил, а не Болгарис, както пише Барон, приел светото кръщение с целия български народ. От ония времена и досега българският народ неотстъпно живее в благочестива вяра.

Руската княгиня Олга приела кръщението в 958 година, но с малко хора от руския род. Имал гръцки свещеници, а не славянски. Русите не умеели тогава още никак да четат по славянски. След княгиня Олга руският и киевски княз Владимир приел светото кръщение в 1008 г. всенародно, кръстил се целият руски московски народ. Явно е тук, че българите всенародно приели кръщение 153 години преди руския и московския народ; така тогава приели и славянските букви и книги. А сърбите били под римския папа и държали римската вяра. За сърбите няма никак писано нито в латинските, нито в гръцките летописи в кое време римляните ги покръстили, но в 1130 г. сръбският жупан Неманя приел светото кръщение, но не целият сръбски народ, а малко народ. По-късно свети Сава архиепископ, Неманиев син, в 1190 г. обърнал целия сръбски народ към православната вяра. Така и сърбите 345 години след българите приели православната вяра.

Така българите по-рано от всички славянски народи приели православието, по-рано имали свой патриарх и цар и започнали да четат на своя език. Но България се намира сред турците, близо до Цариград, затова българите са така угнетени и поробени от турците, както се вижда. Затова не могат да възприемат никакво книжовно умение или мъдрост. Русите и московите имат царство и черковна свобода много години, създали училища и така постепенно възприели от гърци, латини и други народи писмена мъдрост, понеже им е възможно, и печатат славянски книги. Затова на своя език превеждат и пишат много речи, както им е угодно. Така и сърбите, които са поданици на турчина, са много по-прости и по-бедни от българите, а които са в немската държава, те са малко по-изкусни да четат и пишат, защото имат черковна свобода. Отскоро са почнали да се учат в училища, имат архиереи от своя народ и се грижат за своя народ да се учи. Някои от русите и немските сърби се подиграват и ругаят българите, че са прости и некнижни в писането. Но тия руси и сърби да благодарят на бога, задето ги е запазил от агарянското робство и от гръцката архиерейска власт, от която българите страдат. Да бяха малко опитали от това, те биха благодарили много на българите, защото в толкова страдание и насилие държат неизменно своята вяра.

Внимавай тук добре, читателю, за да запомниш в кое време българските царе поставили свой патриарх в Търново и колко светци има от българския народ. Българският цар Симеон, наричан Лабас, наследил престола след Михаил, както по-рано написах. При Михаил римският папа управлява България три години, защото и папските епископи Павел и Формос покръстили много български народ. Но в това време римският папа отстъпил от благочестието, защото гърците изгонили от България папските епископи. Между гърците и римляните имало голяма разпра и прение поради българите, кой да ги има под своя власт. И затова гърците и римляните съвсем се проклели и разделили и българите останали няколко време под Цариградската патриаршия. Но гърците искали от търновските царе много злато и дарове за назначаване не на търновски архиепископ. Но Симеон Лабас водил голяма борба и жестока война с гърците дълго време за това светопекунство, което взимали за поставяне на архиерей. И поради друг гняв, който имал към гърците, той отстъпил от Цариградската патриаршия и искал да се присъедини към римляните. Ето защо всички четирима гръцки патриарси, едно, за да създадат с българите мир и съгласие, и друго, да не ги изоставят в римската ерес благословили и поставили в Търново самостоятелен патриарх на българите.

Докато българите царували, поставяли патриарх и епископ от своя български род и търновският патриарх поставял архиепископ в Охрид. След патриарха пръв бил охридският, по него преславският, после софийският. В Охрид, Преслав и София българските царе имали царски дворци и седели велики барони, поддържали българската войска и събирали данък от народа. Тук имали архиепископи, първи след патриарха. Така и във Видин имало велик барон и четвърти архиепископ след софийския архиепископ. Така българските царе имали четирима барони, или белгербегове, след царя, които са управлявали българската войска; също така и четирима архиепископи и митрополити, които били след търновския патриарх и които имали под своя власт много епископии из България над българския народ. Такава

уредба и управление имали. А когато няколко църве в ония страни и места поставяли българска войска и барони; гръцките владици и свещеници никак не закачали, нито търновският патриарх заповядвал на гръцките епископи и свещеници, но заповядвал само в България над своите епископи и свещеници. В чуждите епархии духовните не са владели, само войската била царска. Така и гърците, когато понякога превземали от българите някои места, поставяли царска войска, а не епископи и свещеници.

После, когато турците завзели и поробили България, тогава цариградските патриарси с турска помощ и насилие отново завладели търновската патриаршия под своя власт и за пакост и поради злобата, която имали към българите, още в началото не назначават на българите епископ от български род, но все от гръцки род. И не се грижат никак за българските училища и учение, но обръщат всичко на гръцки език. Затова българите са останали прости и неучени на изкусно писание, а много от тях са се обълнали към гръцката култура и учение и слабо се грижат за своето учение и език. Тая вина на българите произхожда от гръцката духовна власт. И голямо насилие търпят несправедливо в тия времена от гръцките владици, но българите ги приемат благоговийно и ги почитат като архиереи, плащат им двойно дължимото. Затова ще приемат от бога своята награда за простотата и незлобието си. Така и ония архиереи, които с турска сила, а не с архиерейски закон причиняват на българите голяма обида и насилие, и те по своите дела и безсъвестност ще приемат своята награда от бога, както и казано: въздай всекиму според неговите дела.

ТУК СЪБРАХМЕ НАКРАТКО ИМЕНАТА НА БЪЛГАРСКИТЕ СВЕТЦИ, КОЛКОТО СА ПРОСИЯЛИ ОТ БЪЛГАРСКИЯ НАРОД В ПОСЛЕДНО ВРЕМЕ

1. Първият е свети крал Тривелия, наречен монах Теоктист, живял в 703 г., малко след шестия вселенски събор, приел светото кръщение и през неговото царуване се кръстил целият български народ. Първото българско кръщение било при тоя свети крал Тривелия. Понеже той имал ревност и усърдие към Христа бога; след малко време оставил кралската власт и мирската слава, съградил си голям манастир близо до Охрид и в тоя манастир приел монашески чин. Живял строг живот, завършил свято и богоугодно своя живот и се представил на бога в тоя манастир.

2. Вторият е търновския цар, блаженият и достопамятен Михаил или Йоан. Така се наричал - Михаил-Йоан. От него се повели племето и родът на българските царе до последния Шишман Йоан. Всички, които били от неговия род, се подписвали според неговото име и титла; първо писал своето име, както му е било името, след това Йоан, т.е. Йоанович. Така българските царе държали титлата и почитта на своя прародител Михаил-Йоан, от който имали своя царски род и православната си вяра; у тях от него се почнало. После в Търново, както рекохме, тоя цар бил втори просветител на българите след цар Тривелия. В 845 г. се кръстил и чрез него бог показал чудеса на българите. С кръст в ръката си, с молитвата си към бога той избавил България от големия божи гняв, както се пише за него у Бароний във втората част, на лист 950. Преживял щастливо и мирно на българския престол 45 години и преминал във вечния живот.

3. Третият е светец и цар Давид; оставил царството доброволно на своя брат Самоил, отишъл в манастир и приел монашески чин. И преживял свето и богоугодно за кратко време, представи се на бога и неговите мощи били извадени нетленни и пренесени в Охрид.

4. Четвъртият е свети цар Йоан-Владимир, Ааронов син; царувал в Охрид три години, водил свет и богоугоден живот и бил убит от жена си и шурей си заради чистия си и въздържан живот и заради православната вяра. И досега неговите мощи почиват нетленни в Елбасанската страна, както се каза по-напред за него.

Така от българските царе четирима са свети и богоугодни.

5. Петият е свети Йоан, търновски патриарх, живял във времето на цар Асен стари. Той го венчал на престола, както се каза по-преди. Завършил своя живот в Търново на патриаршеския престол.

6. Шестият бил Теофилакт, евангелски тълкувател, велик черковен учител и премъдър вития. Писал на три езика книги, полезни за черквата, и много истории на гръцки, латински, български, превел много книги на български език. Велик бил с живота си и славен с учението си, бил от голяма полза и за похвала на гърците, латините и българите. Бог въздигнал на българите такъв велик светител и учител на техния род и просветил със своя живот и учение цяла България. Цар Асен и царица Мария, Асеновата съпруга, го извикали от Охрид с голяма молба и го поставили патриарх в Търново. И прекарал там много години, и красил търновския престол, и изгонил новатианската и арменската ерес от България, също и латинската от Влахия. На тоя престол свършил своя живот

7. Седмият е свети Евтимия, търновски патриарх, ученик на свети отец Теофилакт, тъй учен, мъдър и свет с живота си, както и неговият учител. Ученик на светия учител, във всичко бил подражател на Теофилактовия живот, труд и учение; след него бил наследник и на неговия престол. Написал много книги, преработил на български език житията на светците и написал похвала на много светци. Посочвал на светогорските калугери черковния ред и много правила. Питали го за всичко и им отговарял с премъдрост. И досега в ръкописните книги се намира неговото писание (послание). После живял при Йоан, Асеновия син, и по негова молба и настояване цар Йоан съградил много манастири в България по различни места и пустини. Той поставил в тия манастири много монаси, предавал им монашеския ред и устав и умножил много божие славословие за много места по цяла България. Бил от голяма полза за своя български род, както и неговия учител, и починал в дълбока старост на своя престол в Търново.

8. Осмият светец е Йоаким. Той също бил търновски патриарх и имал свет и чист живот. Бил убит неправедно от цар Светослав заради персийската войска, която разбила българите. Светослав наложил на свети Йоаким това наказание, за което той не бил никак виновен. Царят го хвърлил от висока скала и той загинал мъченически.

Тия четирима свети българи патриарси имали своите мощи цели и нетленни, както е писано в книгата "Кормчия" на петия лист.

9. Деветият светец е Климент, охридски архиепископ, велик чудотворец. И досега неговите мощи почиват непокътнати в Охрид.

10. Десетият светец е Наум. В неговия манастир, близо до Охрид, и досега светите му мощи дават изцеление и много народ отива там на поклонение.

11. Свети Еразъм.

12. Свети Ангелария.

13. Свети Сава.

Тия пет светци - Климент, Сава, Ангелария, Наум и Еразъм - живели във времето на свети Кирил и Методий. Родом българи, изучени по елински и водели свет, славен и прочут навсякъде живот. Били в Охридската страна, живели по различни места. При тях в Охрид отишли Кирил и Методий, събрали ги. Кирил и Методий били създали славянските букви, но не могли да съчинят толкова хубави думи на славянски език и да съставят първо псалтира. Но тия пет светци им помагали много. И разпратили навсякъде, гдето се говори славянски и

събрали думи според гръцката граматика, написали, колкото думи има там, и според тия думи събрали от целия славянски език и съставили най-напред псалтира и евангелието в Охрид и Солун. Това е известно на гърците и се намира така написано в старите ръкописни гръцки отечници. И всички иконописци рисуват заедно на иконите седемте учители и ги наричат славянски учители, които извадили и съставили славянските книги. Тук заедно с тях са свети Кирил и свети Методий.

14. Свети Никола, охридски архиепископ, направил през живота си много чудеса. Явила му се пресвета Богородица и му заповядала да постави свети Иларион за епископ в Мегалия, както пише в техните жития; свети Николай починал в Охрид на своя престол

15. Свети Иларион, меглински епископ, бил велик и свет със своя живот и учение. водил голяма борба с еретиците новатиани и армени, но с божия помощ надвил и посрамил всички и ги изкоренил от своето паство. Тая ерес най-много се била умножила там, в Меглинската епархия. Говорел много на гръцките царе и ги запазил от ересите със своето премъдро учение, както е писал пространно в неговото житие свети Евтимий, търновски патриарх. В това време цар Йоан, Асенов син, пренесъл мощите на тоя свети Иларион от Меглия в Търново. Свети Евтимия го облажава и величае с много похвали.

16. Свети Никодим, мироточес в Охридската страна, преживял и свършил своя живот. После негоите мощи били пренесени в арнаутския Белиград. И досега дават голямо изцеление и пребивават нетленни.

17. Свети Йоан Рилски прекарал в Рилската пустиня много богоугоден и свет живот и претърпял много напасти от бесовете и свършил своя живот в тая пустиня, и неговите мощи и досега цели и нетленни почиват в неговия манастир. От цяла България се стича народ да се поклони на мощите на свети отец Йоан. И получават голямо изцеление и душевна полза българите, които с усърдие дохождат при него и в неговата света обител на поклонение. От цялата българска слава, когато толкова големи манастири и черкви имало по-рано в България, в наше време бог оставил единствен Рилския манастир цял да съществува чрез молитвите на светия отец Йоан. Той е от голяма полза за всички българи, затова всички българи са длъжни да го пазят и да дават милостиня на светия Рилски манастир, за да не угасне голямата българска полза и похвала, която получават от Рилския манастир чрез молитвите на светия наш отец Йоан, славния български светец.

18. Свети Гавриил лесновски, живял в Лесновската пустиня, в Щипската епархия, много години водел постнически и свет живот и се представил на бога.

19. Свети Прохор Пшински, прекарал в Пшинската пустиня, в Скопска епархия, богоугоден, свети чуден живот. Имал пророчески дар и предсказвал за много неща, както обширно е писано в неговото житие. И досега от неговите свети мощи тече целебно миро.

20. Свети Йоаким Сарандаполски, пустиножител, прекарал в тая пустиня много години и свършил своя свет живот. Но отскоро неговият манастир запустял и мощите му лежат или в земята, или някъде ги пренесли калугерите, затова не е известно где се намират.

21. Свети Йоакиния Девически, живял в Девича гора, на сръбската и българската граница, в Грачанската епархия, в Бело поле. Там преживял и свършил своя живот. Неговите свети мощи и досега изпускат от гроба миро и много хора дохождат при него в Девическия манастир за изцеление и поклонение.

За тия четирима свети преподобни наши отци Гавриил, Прохор, Йоаким и Йоаникия се говори и се намира писано в людските и мирски славословия, че са били ученици на преподобния отец Йоан Рилски, Той ги научил и просветил на свет живот и монашеско правило. Много време прекарал и в Рилската пустиня. След това светият отец Йоан ги

изпратил по ония пустини да създават манастири и да събират хора, които дохождат при тях и желаят да бъдат монаси, да ги учат на монашески ред и правило. И така чрез молитвите на отец Йоан просияли като звезди тия четирима свети негови ученици. От тях започнал в България парвият монашески ред и много манастири били съградени през тяхно време в България. Всички държали тяхното правило и предание, както те го били приели в началото на светия отец Йоан. Така светият рилски отец бил родоначалник на монасите в България и след него много от учениците му просияли с чудния си живот, ако и да не се намира (писано) за това и сега поради многото време, преминало в забрава без писание.

ПОСЛЕСЛОВИЕ

Аз, Паисия, йеромонах и проигумен хилендарски, събрах и написах, от руските прости речи преведох на българските и славянски прости речи. Разяждаше ме постепенно ревност и жалост за моя български род, че няма наедно събрана история за преславните деяния от първите времена на нашия род, светци и царе. Така и много пъти сърбите и гарците ни укоряваха, че нямаме своя история. Аз видях по много книги и истории написани много сведения за българите. Затова положих много труд за две години да събирам по малко от много истории; и в Немска земя повече с това намерение ходих. Там намерих Маврубировата история за сърбите и българите, накратко за царете, а за светците никак не писал. Бил латинин, не почитал българските и сръбските светци, които просияли после, когато латините се отделили от гърците. Но и за сръбските светци пише лошо и скрива, а за българските никак не се споменава. Така аз презрях своето главоболие, от което много време страдах, така и от стомах много време боледувах - това презрях поради голямото желание, което имах. И от много време погребаните и забравени неща едва събрах заедно - написах речи и думи. Не съм учил никак нито граматика, нито светски науки, но за простите българи просто и написах. Не се стараех според граматиката да нареждам речите и да намествам думите, но да събера заедно тая историйца.

И я съставих в манастира Хилендар, при игумена Лаврентия, мой роден брат от една майка и по-стар от мене; той тогава имаше 60 години, а аз - 40. В това време Хилендар даваше данък на турците три хиляди гроша и беше задлъжнял 27 хиляди гроша. И имаше голям смут и несъгласие между братята. Затова не можах да изтърпя това в Хилендар, излязох и дойдох в Изограф и там намерих още сведения и писания за българите. Прибавих и завърших казаните неща в тая историйца в полза на нашия български род, за слава и похвала на нашия господ Исус Христос. Нему подобава всяка слава, чест и поклонение с безначалния му отец и пресветия, преблагия и животворящ негов дух, сега и винаги и във вечни векове. Амин...